

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф. д-р Тони Шекерджиева-Новак, преподавател в АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив, в професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство, научна специалност „Музикознание и музикално изкуство“

за

дисертационен труд на тема:

„Българското оперно творчество и литературната класика. „Антигона 43“ от Л. Пипков, „Зографът Захарий“ от М. Големинов и „Майстори“ от П. Хаджиев“

на **Дима Янкова Димитрова**,

докторант в НМА „Проф. Панчо Владигеров“ – София,

Вокален факултет, катедра „Музикално-сценично изкуство“

за присъждане на образователната и научна степен „**доктор**“ в професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство, научна специалност „Музикознание и музикално изкуство“ с научен ръководител **проф. Павел Герджиков**.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на заседание на катедра „Музикално-сценично изкуство“ към НМА „Проф. Панчо Владигеров“, гр. София, състояло се на 15.12.2021 г.

Академична справка за докторант Дима Димитрова

Дима Димитрова е родена през 1987 година в Пловдив, където завършва средното си образование през 2007 г. Получава бакалавърска и магистърска степен (специалност „**Класическо пеене**“), в НМА „Проф. Панчо Владигеров“ през 2011 и 2012 година, в класа на изтъкнатия вокален педагог проф. Илка Попова. От 2013 до 2014 г. Димитрова завършва и магистратура „Педагогика на обучението по музика“ към ТКДФ на НМА „Проф. Панчо Владигеров“ – София. От 2016 година е редовен докторант по Музикално-сценична режисура, с научен ръководител проф. Павел Герджиков.

Професионалният опит на Дима Димитрова включва участието ѝ в записи на църковна музика, концерти, спектакли и турнета. Към репертоара си Димитрова прибавя ролята на доня Роза от оперетата на Щолц „Островът на мечтите“, която изпълнява през май 2008 г. Интерес представляват участието ѝ във фрагменти от опери на Моцарт на сцената на Музикален театър, София, през 2009 г., изявите ѝ в ролята на трета дама в операта

„Вълшебната флейта“ от Моцарт на сцените на оперните театри на Русе, Гърново, София през 2011 г., както и премиерата на операта „Сватбата на Фигаро“ от Моцарт в ролята на Марцелина, на видинска сцена. В тази роля Дима Димитрова се представя и на сцената на операта през 2013 г., а през юли 2016 г. е поканена за Трета дама отново в операта в Русе. През 2012 година тя осъществява турне с операта „Така правят всички“ на Моцарт на сцените на оперни театри в Холандия.

Докторантката е носител на втора награда за изпълнителско изкуство на конкурса „Дико Илиев“, Враца, през 2010 г.

Участва в майсторски клас на изтъкнатата режисьорка Вера Немирова през юни 2012 г.

Интересен акцент в професионалния ѝ път е оползотворяването на магистърската степен от „Педагогика на обучението по музика“. От септември 2014 г. до юни 2016 г. тя е преподавател по музика на английски език в ЧПГ „Класик“, Пловдив.

От август 2016 г. Дима Димитрова е асистент-режисьор в Държавна опера Пловдив. Като такава тя асистира на изтъкнати наши и чужди режисьори в постановките на „Травиата“, „Набуко“, „Аида“, „Силата на съдбата“, „Трубадур“, „Мария от Буенос Айрес“, „Сватбата на Фигаро“, „Дон Жуан“, „Орфей и Евридика“, „Севилският бръснар“, „Турандот“, „Мадам Бъттерфлай“, „Бохеми“, „Исус Христос – супер звезда“, „Фалстаф“, „Евита“, „Човешкият глас“, „Поетите и музиката“.

От септември 2017 г. е асистент-режисьор в Национална опера и балет – София, където има участие в постановките „Янините девет братя“, „Лакме“, „Евгений Онегин“, „Риголето“, „Бал с маски“ и др.

От февруари 2021 г. е режисьор в „Мултимедийна опера бутик“, част от продукцията на Държавна опера Пловдив.

Публикации по темата на дисертационния труд.

Дима Димитрова е направила три публикации по темата на дисертационния си труд:

1. Димитрова Д., 2019. Проблемът за трагедията и трагичните образи в операта „Антигона 43“ от Любомир Пипков. В: Пролетни научни четения 2019 – АМТII „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив: 2019, с. 67

<https://www.artacademyplovdiv.com/amtii/Proletni%20cheteniq/Proletni%20cheteniq%202019.pdf>

2. Димитрова Д., 2019. Любовта и бунтът към неправдата в образа на Емил от операта на Любомир Пипков „Антигона 43“. В: Годишник 2019- АМТII „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив: 2019, с. 88

<https://www.artacademyplovdiv.com/amtii/Godishnik/Godishnik%202019.pdf>

3. Димитрова Д., 2020. Съперничеството между новаторството и традиционните ценности в операта „Майстори“ от Парашкев Хаджиев. В: Пролетни научни четения 2020 – АМТII „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив: 2020, с. 57

<https://www.artacademyplovdiv.com/amtii/Proletni%20cheteniq/Proletni%20cheteniq%202020.pdf>

Тези публикации, представени като подкрепа на теоретичната разработка на дисертантката, считам за напълно достатъчни.

Дисертационният труд „Българското оперно творчество и литературната класика. „Антигона 43“ от Л. Пипков, „Зографът Захарий“ от М. Големинов и „Майстори“ от П. Хаджиев“ е в обем от 187 страници и се състои от **увод, три глави**, включващи няколко подглави, **заключение, библиография**, приложение със снимков материал и приложение с пет интервюта с оперни певци от различни поколения, участвали в разглежданите музикално-сценични произведения, които съдържат полезни съвети при интерпретирането на музикалното творчество на тримата композитори.

Значимост на изследвания проблем

Въпреки че по този начин темата не е специално разработвана, българската композиторска школа от края на 50-те до средата на 70-те години на миналия век е обект на детайлно изследване от видни музиколози, драматурзи и критици, като Иван Хлебаров, Венелин Кръстев, Любомир Сагаев, Боянка Арnaudова, Розалия Бикс. На базата и на техните трудове докторантката се стреми да разшири комплексното проучване на трите оперни заглавия, обект на изследването. Дистанцията на времето прави още по-значим анализа, който този труд ни предлага, чрез връзката между епохите, авторите и изпълнителите и синтеза между българското оперно творчество от миналия век и литературната класика.

Цели и задачи на дисертацията

Като „определящ фактор“ при избор на тема дисертантката изтъква творческото си общуване с проф. Павел Герджиков – режисьор и оперен певец с огромен принос в изпълнителството на *„български опери, оратории, песенно творчество и др., писани за неговия глас, и участник в трите разглеждани оперни заглавия: в образите на Крумов от „Антигона‘43“, Захарий от „Зографът Захарий“ и Найден от „Майстори“* (стр. 5 от дисертацията)

Обект на изследването са и литературните първоизточници – „Антигона“ на Софокъл и сценичната адаптация на оперното либрето за „Антигона 43“ от Владимир Башев и Панчо Панчев, монопиесата „Греховната любов на Зографа Захарий“ и либретото от Павел Спасов, драмата „Майстори“ на Рачо Стоянов и либретото на операта „Майстори“, създадено от композитора Парашкев Хаджиев.

Целта, която Дима Димитрова си поставя, е *„да се анализира българското музикално-сценично наследство от втората половина на XX век, като по този начин се съхрани за поколенията“* (пак там). За изпълнението на тази цел са поставени следните задачи:

1. Да се направи проучване на литературните заглавия „Антигона“ от Софокъл, „Греховната любов на Зографа Захарий“ от Павел Спасов и „Майстори“ от Рачо Стоянов и представяне на авторите им.
2. Да се анализират либретото и клавириите на оперите „Антигона 43“ от Любомир Пипков, „Зографът Захарий“ от Марин Големинов и „Майстори“ от Парашкев Хаджиев.

3. Да се осъществи сравнителен анализ на литературните и музикалните произведения, образите и драматургията в оперите, подкрепени с музикални примери.
4. Да се проучи историята на сценичното им пресъздаване и изпълнителския им състав у нас.
5. Да се реализират интервюта и срещи с оперни певци участници в изследваните оперни произведения, както и проучване на архивни материали и снимки.

Познаване състоянието на проблема

Считам, че изследването е основано на сериозно проучване на значително количество литература, на изучаване и анализиране на факти от създаването на трите оперни заглавия, на богатия опит и познания и неограничената помощ от научния ръководител на дисертантката проф. Павел Грджиков, който е пряк участник в процесите и творческата реализация на обектите на изследване.

Всяка глава съдържа части от биографията и творчеството на тримата български композитори – Любомир Пипков, Марин Големинов и Парашкев Хаджиев, в периода на създаване на изследваните творби. Анализирани са новите музикални тенденции, които вълнуват представителите от второ поколение български композитори, солидната им композиционна техника, привнесено от обучението им в чужбина и високият професионализъм и разбиране за историческата роля, която носят като създатели на българския национален музикален стил. Специално внимание е отделено на литературните първоизточници, вдъхновили композиторите за създаване на споменатите опери.

Първа глава се фокусира върху операта „Антигона 43“ от Любомир Пипков. Отредено е достатъчно място на творчеството и биографията на композитора. Особен интерес представлява подглавата „Антигона преди и сега“. Трагедията на Софокъл, написана през 442 г.пр.н.е., срещахме като сюжет в пиесите на Жан Расин (XVII век), Фридрих Хьолдерлин (XIX век), Жан Кокто, Бертолд Брехт и Жан Ануи (XX век) и в оперите на Скарлати, Карл Орф, Микис Теодоракис, Любомир Пипков. В тази глава е изтъкнато и мястото на хора в операта, третиран от автора в традициите на старогръцката драма. Следват подглавите „Българският прочит на „Антигона“ в творчеството на композитора Любомир Пипков“ и „Образите на Любомир Пипков в операта „Антигона 43“ и музикалното им претворяване“. Много ценни са интервютата, които Димитрова осъществява с двама от емблематичните оперни артисти на опера Пловдив – Валентина Александрова и Аврам Андреев, който разказва за значението на обединението на сценичния екип, чрез което се следва линията режисьор – сценограф – диригент. И двете споделени изповеди са изключително попадение, което оценявам като особен принос на изследването.

Втора глава – „Българското оперно творчество и литературната класика. Зографът Захарий от Марин Големинов“. Тази глава включва шест подглави, изследващи операта на Марин Големинов „Зографът Захарий“. В сравнителния анализ между литературния първообраз и либретото са открити различия не само в идейния замисъл и похватите, но и в героите на двете произведения. Монодрамата на Павел Спасов използва ретроспекцията като композиционен похват, благодарение на който прекъсва естествения хронологичен ход на действието, като представя събитията, които са се случили преди това. Отбелязан е приносът на Марин Големинов при създаване на либретото. В направените изводи

Димитрова изтъква реалистично показаните чувства от Павел Спасов, мислите и емоциите на героите и в двете творби – литературен първообраз и либрето, и интерпретираните от словесния текст вокални партии, текст, който в либретото е съобразен с агогическия акцент на думите. *„Всяко истинско произведение на изкуството представлява съсредоточената красота на един миг от битието“* (стр. 80). Големинов е композитор, съхранил националната традиция. Той не търси модерността в съвременна музика на всяка цена. Щастлив е всеки творец, докоснал се до този автор. И колко точно е усетено от диригента Георги Димитров, цитиран от Екатерина Дочева: *„От българските опери, които познавам, това е най-финото, най-тънко, най-интелигентно третиране на фолклора, който придава специфична окраска на музикалните характеристики“*.

Парашкев Хаджиев и неговите „Майстори“ са представени в **трета глава**. Тя съдържа шест подглави. Заради неговите 21 оперни творби, Маестро е *„все още ненадминатият майстор на българската опера“* (стр. 86). Отличаващ се със забележителна изразност на музикалния език, той е близко до чистите извори на народното звукотворство. *„Композиторът с отлично познаване на човешкия глас често е подбирал сам певците, които да се вълпят в неговите образи. Той не е търсил активно развиващо се сценично действие, а бушуващи силни емоции в душевния свят на героите“*, казва дисертантката. Тя разглежда подробно сюжета на българската драма „Майстори“ и оперното ѝ претворяване от Парашкев Хаджиев, като разкрива приликите и разликите в сюжетната линия, сравнява образите от драмата на Рачо Стоянов и либретото на Парашкев Хаджиев. В изследването са отбелязани корекциите на композитора, който премахва незначителни откъси и второстепенни действащи лица. В тази глава е анализиран музикалният език в операта, чрез посочени музикални примери. Чрез сравнителен анализ на литературния текст и либретото, Димитрова заключава, че *„Парашкев Хаджиев следва изцяло поетичния език на Рачо Стоянов без да го изменя, с което образите остават истински живи, ярки и пластични“* (стр. 120).

В **заключението** на своята дисертация Дима Димитрова прави следните изводи:

Оперите на Любомир Пипков, Марин Големинов и Парашкев Хаджиев са музикални творби с ярко изразен индивидуален характер и стил.

Героите на тези музикално-сценични произведения са личности от далечното минало, на които се придават нови черти.

Основополагащ при създаване на оперните произведения е не само музикалният, но и литературният език.

Текстът на либретото при трите музикални произведения е изцяло съобразен с агогическия акцент на всяка дума, спрямо съответния нотен текст.

Темата за морала е основна и в трите опери.

Отличното познаване на сценичното изкуство и при тримата композитори разкрива идейния мироглед и отношението на творците към проблемите на епохата.

Димитрова извежда следните лични приноси на дисертацията:

1. За първи път е направен задълбочен анализ на трите български опери - „Антигона 43“ от Любомир Пипков, „Майстори“ от Марин Големинов и „Зографът Захарий“ от Парашкев Хаджиев.
2. За първи път е направен паралел: литература – либрето – образи и драматургия в оперите, подкрепен с музикални примери.
3. Изследвана е високата художествена роля и значение на литературните първоизточници върху творчеството на композиторите.
4. Очертани са посланията, които изпращат авторите на литературните и музикални творби чрез поетични и музикални похвати.
5. Анализирани са поетичният език, с който композиторите и либретистите си служат при създаване на оперните заглавия.
6. Приложени са интервюта с оперни певци от различни поколения, участвали в разглежданите музикално-сценични произведения, които съдържат полезни съвети при интерпретирането на музикалното творчество на тримата композитори.
7. Приложен е архивен снимков материал, който показва реализацията на оперите в българските музикални театри.

Коректност при цитирането

Дима Димитрова използва богата библиография и източници, от които: 39 книги, 4 статии във вестници, 8 статии в списания, сборници, енциклопедии и речници, 27 интернет източници, лични срещи и интервюта с:

Интервю с Валентина Александрова (относно участието ѝ в операта „Антигона 43“, взето на 16.10.2017 г. в град Пловдив.

Интервю с Аврам Андреев (относно участието му в операта „Антигона 43“, взето на 15.06.2017 г. в град Пловдив

Интервю с проф. Павел Герджиков (относно участията му в оперите „Антигона 43“, „Майстори“ и „Зографът Захарий“), взето на 08.06.2021 г.

Интервю с Валентин Ватев относно участието му в ролята на Захари Зограф (операта „Зографът Захарий“), представена на 11.10.2019 г. и 13.10.2019 г. в Софийската опера и балет. Интервюто е взето на 16.06.2021 г.

Интервю с Михаил Матеев по повод участието му в операта „Майстори“ в Софийската опера и балет. Интервюто е взето на 28.06.2021 г.

Цитиранията са коректни, съобразени с последните изисквания в Република България.

Авторефератът отговаря на дисертацията и предава коректно характера на научния текст на докторската работа.

Лични качества на автора (ако рецензентът го познава)

Познавам лично Дима Димитрова и съм впечатлена от значимостта на темата и обема на свършената работа при осъществяване на докторантските задачи. Поздравявам и нейния научен ръководител проф. Павел Герджиков, нашият учител. Тъй като нямам определени бележки и препоръки, в заключение на всичко казано до тук считам, че:

Като отчитам приносните научни и научно-приложни качества на дисертационния труд на **Дима Янкова Димитрова** „Българското оперно творчество и литературната класика. „Антигона 43“ от Л. Пипков, „Зографът Захарий“ от М. Големинов и „Майстори“ от П. Хаджиев“, като отбелязвам и считам за достатъчна активността ѝ – публикации и творчески изяви, мога убедено да дам своята положителна оценка и да предложа на уважаемото научното жури да присъди образователната и научна степен **„доктор“** по професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство, научна специалност Музикознание и музикално изкуство (05.08.02) на Дима Янкова Димитрова, според изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България.

28.02.2022 г.

проф. д-р Тони Шекерджиева-Новак

Пловдив